

На другому етапі, в середині періоду відбування покарання:

- «стан злості», включає в себе вже гнів та роздратування й агресію, і, в першу чергу пов'язано з переживанням смутку;
- «стан депресії» на цьому етапі відзначається, в основному, переживанням горя й провокуючи переживання четвертого типу (переживання самотності);
- «стан безвиході» на цьому етапі в основному визначається пригніченістю та стресом;
- «стан самотності» на цьому етапі в основному пов'язаний із зниженням настрою.

На третьому етапі, в період завершення відбування покарання:

- «стан злості» в першу чергу, пов'язаний з проявом роздратування, яке провокується переживанням другого типу (депресія та безвихідь). При цьому помічена тенденція повтору особливостей періоду адаптації;
- «стан депресії» на цьому етапі відзначаються, в основному, безвихідністю та стресом і на цьому етапі може проявлятися в агресії;
- «стан безвиході» на цьому етапі в основному відзначається страхом, пригніченістю й переживанням почуття горя й розпачу;
- «стан самотності» на цьому етапі в основному пов'язано із зниженням настрою та відзначенням почуття образи й розгубленості.

Отже, як ми могли переконатись кожен період відбування покарання характеризується певними особливостями психічних та емоційних станів засуджених. У зв'язку з чим необхідно працювати над збалансованістю у засудженого системи людина – середовище, формуванням у нього достатніх психічних та фізичних ресурсів для задоволення актуальних потреб, в першу чергу, потреби в безпеці. Для цього необхідно створити умови, в яких новоприбулі засуджені будуть почувати себе в безпеці й впевненості у завтрашньому дні.

УДК 94 (477.51) «1906/1917»

Герасимчук Олександр Михайлович,
кандидат історичних наук, старший викладач кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН МІЖ ВІДРУБНИКАМИ ТА ОБЩИННИКАМИ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ СТОЛИПІНСЬКОЇ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ (1906 - 1917)

Процес руйнування общини в роки реалізації столипінської аграрної реформи мав своїм наслідком утворення чисельної групи заможних селян-одноосібників. Однак в межах соціально неоднорідного селянства існували прошарки, які вороже ставились до столипінських перетворень. Зрозуміло, що психологія й спосіб життя селян негайно й автоматично змінитися не могли [16, с. 70]. Нових хуторян народ називав не фермерами, а «кулаками» й «мироїдами», тобто тими, хто забирав землю в «миру», тобто общини, і тримав її в своєму «кулаці» [15, с. 153]. Дослідники Ф. Лось і О. Михайлюк, підкреслюючи далеко не безхмарні відносини між заможними й бідними селянами в роки столипінської аграрної реформи, називали конфлікти між ними «соціальною війною на селі» [12, с. 193]. Ця «війна» проявлялася в погромах садіб, самовільних захопленнях земель і майна, самовільних випасах та підпалах у господарствах новостворених хуторян.

Найпоширенішою формою «помсти» хуторянам і відрубникам з боку селян-общинників у Чернігівській губернії були підпали. Козелецький повітовий урядник Максимовський 29 вересня 1909 р. доповідав начальнику губернського жандармського управління: «Звертають на себе увагу численні підпали в селян. У м. Кобижча тільки за

один місяць – з 20 серпня по 20 вересня цього року – 13 пожеж. Підпали здійснювали члени зграї підпалювачів, які діяли в силу переконань політичного характеру, проповідуючи необхідність палити багатіїв» [18, арк. 9-10]. У 1911–1912 рр. хвиля підпалів прокотилася Новозибківським повітом. Тільки в с. Карповичі цього повіту з 1 вересня 1911 р. до 3 жовтня 1912 р. було здійснено 10 підпалів садиб хуторян [11, с. 317]. «Значного поширення набули зловмисні підпали в місцях хуторського розселення селян. У деяких місцях общинники здійснюють підпали хуторянам, як це трапилося, наприклад, у так званих Чортовицьких хуторах», – повідомляв у 1913 р. кореспондент газети «Черниговская земская неделя» з Новозибківського повіту [9, с. 15]. В. Горякіна нарахувала на Чернігівщині за 1907–1914 рр. 37 випадків підпалів [1, с. 129], а Ф. Лось і О. Михайлюк – 51 випадок [12, с. 244-255]. Насправді ж дана статистика не повною мірою відображає кількість підпалів у чернігівських селах, оскільки десятки випадків пожеж залишалися нерозслідуваними й заносилися поліцією в графу тих, які виникли з «невідомих причин», або ж декілька схожих випадків підпалів фіксувалися як один випадок [7, с. 110; 13, с. 127].

Активне сприяння виходу селян з общини й землевпорядкуванню надавала поліцейська влада. П. Столипін у телеграмі губернаторам від 5 липня 1907 р. вказував: «Зважаючи на помітне почастищення підпалів на аграрному ґрунті й можливість ще більшого посилення їх з настанням осіннього періоду, прошу вжити найрішучіших заходів для охорони стражниками землевласницьких садиб і володінь» [12, с. 219]. Напружені відносини між хуторянами й общинниками спостерігалася й у наступні роки. У звіті в Департамент поліції від 2 листопада 1911 р. чернігівський губернатор М. Маклаков доповідав, що в губернії відбуваються систематичні підпали садиб тих селян, які виявили бажання переселитися на хутори [12, с. 224]. М. Маклаков ще 19 травня 1910 р. в рапорті Міністерству внутрішніх справ писав, що він посилав у села посадових осіб і загони стражників, «щоб дати зрозуміти селянам, що насильство над хуторянами, які з вірою переходять до нових форм землеволодіння, не буде допущено в губернії, що влада не дозволить залякувати цих підприємливих людей і що жодна волосина з їх голови не впаде безкарно» [4, с. 177, 180].

Проявами селянських протестів проти розподілу общинних земель було переслідування й залякування охочих до відокремлення з метою примусити забрати заяви. «Окрім того, що облаштування господарства на нових засадах викликає в хуторян значні затрати енергії, праці й грошей, вони піддаються й усіляким нападкам з боку общини, церкви, окремих общинних пройдисівитів, які ще не усвідомили велику користь землеоблаштування. Іноді ці нападки проявляються у вкрай диких, можна сказати, просто звірячих вчинках», – писала газета «Чернігівське слово» в 1913 р. [6, с. 2]. Селянин Химич у 1908 р. за 2 версти від с. Мрин Ніжинського повіту облаштував хутір на 20 дес. купленої землі, де побудував дім і господарські споруди. Член землевпорядної комісії П. Коробка згодом доповідав: «З'явився натовп людей, знищив огорожі й пустив худобу на засіяне поле. Довелося хуторянину захищатися пригощаннями та іншими приватними засобами. У суді важко знайти захист від такого насилля» [8, с. 130]. У с. Холопкове Глухівського повіту селяни, озброївшись кілками, розгромили 9 травня 1913 р. хутір селянина М. Ковбаси [12, с. 227–228]. У с. Старосілля Городнянського повіту багатий селянин Степан Баран, перейшовши на хутір, відразу ж влаштував на ньому велику пасіку з 32 вуликами, але в травні 1913 р. її розгромили його колишні спів общинники [6, с. 2]. Царський уряд, заохочуючи розвиток хутірських господарств, надавав допомогу «потерпілим». Так, хуторянин А. Куцир із с. Карповичі Новозибківського повіту, господарство якого площею в 22 дес. землі було спалено місцевими селянами, одержав від влади безповоротну допомогу в сумі 300 руб [12, с. 225]. Вищезгаданому С. Барану на подання чернігівського губернатора департамент землеробства асигнував кредит у сумі

200 руб. на відновлення пасіки, яка на думку влади мала «велике зразкове значення для навколишнього населення» [6, с. 2].

Хуторяни постійно жили в обстановці ворожнечі й ненависті, переслідування й цькування. «Противники виходу на відрубни серед селян були завжди й намагалися тероризувати тих, що виділяються, – повідомляв чернігівський губернатор І. Стерлігов в департамент поліції 8 травня 1914 р., – а тому багато з останніх подавали клопотання про відмову в землевпорядну комісію...». У с. Перелюби Сосницького повіту селяни чинили всілякі перешкоди особам, які хотіли виокремитися на відрубни. Украй ворожими були відносини між відрубниками й общинниками в м. Семенівка Новозибківського повіту, де згідно рапорту поліції «можна чекати найгірших наслідків». Тут земський начальник змушений був скликати сільський сход, де заявив, що він разом з поліцією застосує найрішучіші заходи для захисту інтересів відрубників. Непримиренна ворожнеча між хуторянами й общинниками виникла в селах Безуглівка Городнянського повіту й Чорноводки Мглинського повіту. Випадки побиття відрубників мали місце в селах Рилівці Новозибківського повіту, Пакулі й Ковпиті Чернігівського повіту [12, с. 225-229].

Чернігівський губернатор М. Маклаков 8 жовтня 1911 р. доповідав у Департамент поліції про переслідування селянами хуторянина Феодосія Дубовського. Виходець із с. Дягова Сосницького повіту цей селянин купив з допомогою Селянського банку поблизу с. Звеничева Городнянського повіту 20 дес. землі, облаштував там хутір і переселився туди разом із сім'єю. Місцеві селяни зустріли Дубовського вкрай вороже й заявили, що вони не бажають, щоб їх землю володіла стороння особа, а також пригрозили, що якщо він не покине хутір, то його уб'ють, а господарство знищать. Дубовському довелося звернутися за захистом до губернатора. Після особистого наказу очільника губернії винні в насильстві щодо хуторянина були ув'язнені в городнянській тюрмі [11, с. 315-317]. Селянин-відрубник Макар Курносенко із с. Ковпинка Новгород-Сіверського повіту, який за сприяння Селянського банку купив 13 дес. землі, повідомляв 25 жовтня 1910 р. в Чернігівське губернське креслярське відділення про постійне знищення меж його відрубни сусідами й прохав направити землеміра для відновлення межевих знаків його земельної ділянки [2, арк. 50]. У деяких селах селяни-общинники, незадоволені тим, що під відрубні й хутірські ділянки відійшла краща земля, стали самовільно розорювати їх. Зокрема, таке масове розорювання земель хуторян здійснили 16 серпня 1911 р. селяни с. Медведі Суразького повіту. Для наведення порядку й припинення самоуправства місцевій владі довелося викликати загін поліції [12, с. 230].

Усього ж за підрахунками Ф. Лося й О. Михайлюка в Україні впродовж зазначеного періоду відбулося 322 виступи проти «куркулів» (на Чернігівщині – 58, з них 51 – підпали). Переважна більшість з них (222) припала на Лівобережну Україну (68,9 %) (Полтавщина – 101, Харківщина – 63 виступи). На нашу думку конфліктів між біднотою й куркулями в Чернігівській губернії було значно більше, ніж це стверджують вищевказані вчені. Судити про вади статистики в ті роки можна хоча б за таким прикладом: в одному м. Кобижча Козелецького повіту тільки за вересень-жовтень 1909 р. було зафіксовано 13 випадків підпалів. Ф. Лось і О. Михайлюк за увесь період 1909–1910 рр. нарахували на всій Чернігівщині лише 20 підпалів [12, с. 220, 244–255]. Не могли ж практично всі підпали відбутися тільки в одному населеному пункті й протягом одного місяця! Інша справа, що жертви підпалів не обов'язково були новоспеченими хуторянами, оскільки їх статус у документах часто не уточнювався. Так, наприклад, за свідченням поліцейського управління, пожежу, яка відбулася в Кобижчі 30 квітня 1910 р. і яка знищила 3 будинки, 4 клуні й 12 сараїв, здійснив один з потерпілих, селянин Чекан, сподіваючись на отримання страховки за свої старі будівлі [10, с. 2]. Однак не викликає сумніву той факт, що в перші роки проведення аграрної реформи сутички між хуторянами й общинниками дійсно були

рідкістю, а вже з 1908 р. відкриті виступи проти «куркулів» стали поширенішим явищем [5, с. 14-17].

Сутички селян з відрубниками, поліцією й місцевою владою не припинилися навіть з початком війни. У 1915 р. конфлікти між прихильниками хутірської системи та її противниками відбулися в селах Азарівка Стародубського повіту, Браниця Козелецького повіту, Вовна Новгород-Сіверського повіту [3, с. 120-121]. Як повідомляв кореспондент газети «Черниговская земская неделя» із с. Вовни, «вже давно в нашому селі спостерігається антагонізм між відрубниками та общинниками». У цьому селі 14 травня 1915 р. волосний старшина доручив робітникам розорати свій відруб, в який входили відібрані в общинників землі. Колишніми господарями цих ділянок виявилися жінки-солдатки, чоловіки яких були на фронті. Близько двох десятків невдоволених жінок вирушили в поле й відібрали в робітників коней і плуги. Селяни, які прибули старшині на підмогу, під натиском жінок були змушені втікати, а кількох спійманих жінки відлупцювали. Як тільки солдатки доправили коней і реманент до волосного правління, староста відразу ж телефоном викликав поліцію й земського начальника, яким зрештою вдалося втихомирити жінок [14, с. 9-10]. Кореспондент газети «Черниговская земская неделя» повідомляв у 1916 р. із Мглинського повіту, що в с. Горяни «під час нарізки відрубів було багато незадоволених, які тепер всіляко шкодять відрубникам» [17, с. 9].

Таким чином, ми бачимо, що реалізація століпінської аграрної реформи на Чернігівщині приводила до загострення соціальних антагонізмів у селянському середовищі, зумовлених поглибленням майнової диференціації на селі в зв'язку з проведенням земельних перетворень. Виступи селян проти відрубників і хуторян не мали масового поширення, а носили локальний характер, однак змушували владу вживати заходи для примирення супротивних сторін аж до залучення поліції. Головною причиною селянських конфліктів була соціальна, тобто спрямованість аграрного реформування на задоволення інтересів заможного й підприємливого селянства, у той час як бідніші селяни, які становили більшість на Чернігівщині, виявилися осторонь земельних перетворень. Не можна оминати увагою й психологічний чинник аграрних змін: у общині селяни перебували в більш-менш рівному матеріальному становищі. Елементарна людська заздрість до збагачення сусіда, який вийшов з общини й почав самостійне хазяйнування, викликала в частини бідніших селян не прагнення до наслідування, а ненависть до нього й бажання всіляко перешкодити такій на їх думку соціальній несправедливості.

Список використаних джерел:

1. Горякина В. С. Крестьянское движение на Украине в 1907–1914 гг. / В. С. Горякина // История СССР. – 1972. – № 1. – С. 125-134.
2. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 11, спр. 2040, – 70 арк.
3. Дорохова А. П. Селянський рух на Україні в роки Першої світової війни / А. П. Дорохова // Український історичний журнал. – 1978. – № 8. – С. 117-124.
4. Дубровский С. М. Столыпинская земельная реформа. Из истории сельского хозяйства и крестьянства России в нач. XX в. / С. М. Дубровский. – М. : Изд-во АН СССР. – 1963. – 600 с.
5. Егоров М. Крестьянское движение в центральной черноземной области в 1907–1914 гг. / М. Егоров // Вопросы истории. – 1948. – № 5. – С. 3-19.
6. Землеустройство. Варварский разгром пасеки // Черниговское слово. – 1913. – Прибавление к № 2006. – 25 ноября – С. 2.
7. Иерусалимский А. Ф. Некоторые вопросы развития крестьянского движения в 1910–1914 гг. / А. Ф. Иерусалимский // История СССР. – 1959. – № 4. – С. 108-116.
8. Коробка П. С. Безотлагательные меры для правильного устройства сел в Черниговской губернии в связи с хуторным хозяйством / П. С. Коробка // Земский сборник Черниговской губернии. – 1909. – №7-8. – С. 127-141.
9. Корреспонденция. Новозыбковский уезд // Черниговская земская неделя. – 1913. – № 9. – 10 мая. – С. 15-16.
10. Корреспонд. «Черниг. слова», м. Кобижча (Козелецкий уезд) // Черниговское слово. – 1910. – № 1014. – 9 мая. – С. 2.

11. Крестьянское движение в России. Июнь 1907 г. – июль 1914 г. : сб. документов. / Ред. А. В. Шапракин. – М.-Л. : Наука, 1966. – 676 с.
12. Лось Ф. Є. Класова боротьба в українському селі. 1907–1914 / Ф. Є. Лось, О.Г. Михайлюк. – К. : Наукова думка, 1976. – 284 с.
13. Мальцева Н. А. О количестве крестьянских выступлений в период столыпинской аграрной реформы (3 июня 1907 г. – 1 августа 1914 г.) / Н. А. Мальцева // История СССР . – 1965. – № 1. – С. 126-131.
14. Н. С. Вовна Новгород-Северского уезда / Н. С. Вовна. // Черниговская земская неделя. – 1915. – № 26. – 26 июня. – С. 9-10.
15. Пилипенко В. Від експериментів до соціальної практики (П. А. Столипін і його реформа) / В. Пилипенко, В. Тарасенко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 3. – С. 151-157.
16. Румянцев М. Столыпинская аграрная реформа: предпосылки, задачи, итоги / М. Румянцев // Вопросы экономики. – 1990. – № 10. – С. 63-74.
17. с. Горяны, Мглинского уезда // Черниговская земская неделя. – 1916. – № 24. – 10 июня. – С. 9.
18. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 1439, оп. 1, спр. 1105. – 43 арк.

УДК: 378.018.43

Гетта Василь Григорович,
кандидат педагогічних наук, професор, професор
кафедри технологічної освіти та інформатики
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє застосувати в системі освіти ефективні педагогічні технології однією з яких є дистанційне навчання. В нашій країні педагогами, психологами та творчо працюючими викладачами, вчителями багато зроблено на шляху до запровадження дистанційного навчання на практиці.

Значний вклад в розроблення теоретичних питань дистанційного навчання внесли Л. Білоусова, В. Бикова, Б. Чершунський, Ю. Дорошенко, А. Єршов, М. Жалдак, В. Мадзігон, В. Олійник, І. Підласий, О. Співаковський та інші науковці.

В навчальних закладах України активно розробляються методичні питання дистанційного навчання. Зокрема розробляються сценарії вивчення окремих дисциплін, проведення консультаційних занять, організації конференцій, мережевого та кореспондентського навчання тощо. Проте аналіз стану досліджень з даної проблеми свідчить про те, що вони носять розрізнений характер, стосуються в основному з'ясування суті дистанційного навчання, гіпотетичної його ефективності, матеріального забезпечення, поєднання традиційної та дистанційної систем освіти тощо. На сьогодні практично відсутні розробки, що стосуються впровадження дистанційного навчання в практику як вищої, так і загальноосвітньої школи. Все актуальнішим стає монографічний розгляд даної проблеми, в якому б було висвітлено як теоретичні, так і організаційні питання дистанційного навчання. На основі цього почало б розвиватися використання дистанційного навчання в професійній підготовці спеціалістів. В даній статті зроблена спроба з'ясувати основні аспекти організації дистанційного навчання стосовно вищої школи. Важливим аспектом організації дистанційного навчання, на наш погляд, є відповідна підготовка викладачів, підготовка студентів та матеріального забезпечення.